

SLOVENSKÝ NÁRODOPIŠ

Sčítanie ľudu 1930.

Československá republika.

1. strana.

Politický okres

Nový Jičín

Obec

Nová Bystřice

Osada (mestská čtvrť)

Místní část

Potok Velký

(t. j. část obce odděleno lezíncem, která má vlastní název)

Číslo domovné (příjizně)

481

U větších
obcí

ulica alebo námestie

číslo orientačné (v ulici, na námestí)

0

Meno majitele domu (nězov datavu)

Jiří Černava

- Z OBSAHU: MENTEL, A.: Využitie štatistických metód v etnografii
HERZÁNOVÁ, E.: Sčítanie ľudu z roku 1930 ako prameň pri
výskume rodiny
KILIÁNOVÁ, G.: Etnológia a sociálna/kultúrna antropológia: úvaha o
stave bádania na Slovensku
KANOVSKÝ, M.: Kognitívne vysvetlenie distribúcie niektorých
náboženských predstáv v oblasti Bielych Karpát
PODOLINSKÁ, T.: Nebezpečenstvo privilegovaných vízií alebo prečo
nezabiť draka

Prvá strana: Sčítací hárok z roku 1930 (výňatok), zo štúdie L. Herzánovej

Preklady: Andrej Mentel, Lubica Herzánová

Dear Reader,

Slovenský národopis (Slovak Ethnology) is a quarterly with a long tradition, edited in the Slovak language by the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences in Bratislava, Slovakia.

This review publishes papers from all spheres of Slovak folk culture, past and present, including minorities and Slovaks abroad. The journal's articles range from research on the folk culture of every region of Slovakia (folk architecture, arts and crafts, costumes and clothing, folktales, songs, customs, traditions, etc.) through information on activities of ethnological research centres and museums, archival materials, book reviews to theoretical and comparative analyses of topical issues. The most interesting studies are published in English, and all the articles in Slovak have extended English summaries.

As the only periodical specifically devoted to the comparative study of Slovak folk, Slovenský národopis deepens the understanding of folk cultures throughout the world.

By becoming a regular subscriber of Slovenský národopis you will help to support an authoritative review for everyone interested in Slovak folk culture.

Distributed by:

Slovak Academic Press, Ltd.,
P. O. Box 57, Nám. Slobody 6
810 05 Bratislava
SLOVAKIA

Electronic version accessible via Internet

URL <http://www.elis.sk>

ŠÉFREDAKTORKA

Gabriela Kiliánová

VÝKONNÉREDAKTORKY

Hana Hlôšková

Tatiana Podolinská

EDIČNÁ RADA

Lubica Droppová, Gyivicsán Anna, Martin Kanovský, Soňa Kovačevičová, Eva Krekovičová, Jan Krist, Milan Leščák, Martin Mešša, Magdaléna Paríková, Ján Podolák, Peter Salner, Zdeněk Uherek, Miroslav Válka

Slovenský národopis

ČASOPIS ÚSTAVU ETNOLÓGIE SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

VYDAVATEĽSTVO SLOVAK ACADEMIC PRESS, spol. s r. o.
BRATISLAVA

ŠTÚDIE

- M e n t e l, Andrej: Využitie štatistických metód v etnografii..... 5
- H e r z á n o v á, Ľubica: Sčítanie ľudu z roku 1930 ako prameň pri výskume rodiny..... 25

DISKUSIA

- K i l l i á n o v á, Gabriela: Etnológia a sociálna/kultúrna antropológia: úvaha o stave bádania na Slovensku 45
- K a n o v s k ý, Martin: Kognitívne vysvetlenie distribúcie niektorých náboženských predstáv v oblasti Bielych Karpát..... 56
- P o d o l i n s k á, Tatiana: Nebezpečenstvo privilegovaných vízií alebo prečo nezabiť draka..... 70

MATERIÁLY

- S t o l i č n á, Rastislava: Súčasná podoba svadby v obci Jánošík v Juhoslávii..... 79

ROZHLADY-SPRÁVY-GLOSÝ

- životnému jubileu univ. prof. PhDr. Jána Michálka, DrSc. (Milan L e š č á k)... 86
- K jubileu Ingrid Kostovskej (Zuzana B e ň u š k o v á)..... 91
- K päťdesiatke Arneho B. Manna (Hana Z e l i n o v á)..... 92
- Lepoglava 2001 - Výstava „Čipka v škole“ a medzinárodná konferencia „Ústredný čipkársky kurz vo Viedni“ (Juraj Z a j o n c)... 96
- Sakrálné pamiatky v múzeách (Ján D a n o)... 99
- Seminár „Tradícia a spoločensko-politické zmeny“ (Zuzana B e ň u š k o v á)..... 101
- Medzinárodná vedecká konferencia „Literárna mystifikácia, etnické mýty a ich úloha pri formovaní národného vedomia“ (Zora V a n o v i č o v á)..... 103

- Neobyčajná výstava o lacandónskych indiánoch (Jana M a n n o v á)..... 104
- „V záhrade pokoja“. Výstava a vedecké kolokvium o obyčajoch pri úmrtí a pochovávaní na Slovensku (Kornélia J a k u b í k o v á)..... 106
- Výstava „Podpolianska výšivka v Detve“ (Igor T h u r z o)..... 108

RECENZIE-ANOTÁCIE

- P. Dresch - W. James - D. Parkin: Anthropologists in a wider world: Essays on field research (Zuzana B ú r i k o v á) 110
- P. Ariès: Dejiny smrti I., II. (Margita J á g e r o v á)..... 113
- S. Blackmoreová: Teorie memů (Rastislava S t o l i č n á)..... 115
- Etnológia a kultúrne dedičstvo (Zora Apáthyová-Rusnáková)..... 116
- B. Gemerek: Slitování a šibenice (Ingrid K u š n i r á k o v á)..... 120
- Česi na Slovensku (Eva K r á l i k o v á)... 121
- J. Jablonický: Podoby násilia (Natália V e s e l s k á) 124
- J. Čukan: Dolnozemske reflexie na nerolníckem zamestnaní (Zuzana B e ň u š k o v á)... 127
- M. Kováč - T. Podolinská: Lacandónci. Poslední praví Mayovia (Marta B o t í k o v á)..... 129
- Obyčajové tradície pri úmrtí na Slovensku (Magdaléna R y c h l í k o v á)..... 131
- M. Leščák: O asimilácii folklórnej a literárnej komunikácie (Peter L i b a)..... 134
- Traditional Slovak Folktales (Tatiana B u ž e k o v á)..... 138
- M. Rajský: Nebol som hrdina (Marta B o t í k o v á)..... 139
- M. Jahuainen: The Type and Motif Index of Finish Belief Legends and Memorates (Zuzana G a l i o v á)..... 140
- Anotácie

CONTENTS

STUDIES

- M e n t e I, Andrej: Application of statistical methods in Ethnography..... 5
- H e r z á n o v á, Lubica: On census from year 1930 as a source for family structure research..... 25

DISCUSSION

- K i l i á n o v á, Gabriela: Ethnology and social/cultural anthropology: Essay on the state of research in Slovakia..... 45
- K a n o v s k ý, Martin: Cognitive Explaining of distribution of some religious representations in the region of White Carpathian Mountains..... 56
- P o d o l i n s k á, Tatiana: Danger of privileged visions or why not to kill a dragon..... 70

MATERIALS

- S t o l i č n á, Rastislava: Recent forms of wedding in the village Janoshik in Yugoslavia..... 79

NEWS-HORIZONS-GLOSSARY

- Life Jubilee of Univ. Prof. PhDr. Ján Michálek, DrSc. (Milan L e š č á k)... 86
- Jubilee of Ingrid Kostovská (Zuzana B e - ň u š k o v á)..... 91
- The 50th Jubilee of Arne B. Mann (Hana Z e - l i n o v á)..... 92
- Lepoglava 2001 - Exhibition „Lace in the school“ and International Conference „Central lace course in Viena“ (Juraj Z a j o n c)... 96
- Sacral objects in museums (Ján D a n o)... 99
- Seminary „Tradition and social-political change“ (Zuzana B e ň u š k o - v á)..... 101

- International Scientific Conference „Literary mystification, ethnical myths...“ (Zora V a n o v i č o v á)..... 103
- Extraordinary exhibition on Lacandon Indians (Jana M a n n o v á)..... 104
- „In the Garden of Peace“ (Kornélia J a k u b í k o v á)..... 106
- Exhibition on Embroidery in the region Detva (Igor T h u r z o)..... 108

- BOOKREVIEWS-ANNOTATIONS 110

Errata

Reakcia sa ospravedlňuje za neuvedenie úplného údaja o autorstve v SN 3/49/2001 v správe o V. medzinárodnom letnom seminári pre študentov etnológie v Maďarsku, s. 399-400. Spoluautorkou uvedeného príspevku je i Natália Veselská.

SÚČASNÁ PODOBA SVADBY V OBCI JÁNOŠÍK V JUHOSLÁVII

RASTISLAVA STOLIČNÁ

V rámci vedeckého projektu VEGA *Tradičná kultúra slovenských menšín v južnej Európe* sa uskutočnil v roku 2001 aj výskum v obci Jánošík. Na rozdiel od slovenských dedín na okolí Nového Sadu a Belehradu, kde sa etnografické výskumy vykonávali pomerne pravidelne, v obci Jánošík sa robil takýto výskum po prvýkrát.

Obec leží v oblasti Banátu, na východe Juhoslávie, neďaleko hranice s Rumunskom. Prvý osadu tu založil v roku 1810 gróf Filip Šandor, riaditeľ spoločnosti nájomcov náleziska nitrátu draselného – liadku, ktorý bol potrebný na výrobu pušného prachu. Nálezisko bolo v Alibunare a sídlisko založili severovýchodne od neho, neďaleko vodného kanála Márie Terézie, ktorý bol spojený s Dunajom. Prví kolonisti boli katolícki Maďari a kolóniu nazvali na počesť jej zakladateľa Šandorf. Keďže pôvodné sídlisko bolo situované vo veľmi nízkej polohe a bolo často zaplavované vodou, v rokoch 1820-1822 ho presťahovali ešte severovýchodnejšie a tam sa nachádza dodnes.

Slováci – prevažne evanjelici sa prisťahovali do dediny v roku 1823 z Nitrianskej a Novohradskej župy. V roku 1841 sa sem prisťahoval aj väčší počet Slovákov – katolíkov aj s kňazom z obce Brešte v dnešnom Rumunsku. V roku 1855 postihla osadu cholera a veľa ľudí zomrelo. Napriek tomu obyvatelia si už v roku 1857 vybudovali školu, ktorá slúžila viac ako sto rokov.

V roku 1880 viedenský advokát Emil Viner a jeho brat Alexander kúpili pôdu v obci, rozdelili ju na parcely a predali miestnym obyvateľom. V roku 1884 bol v obci vybudovaný kostol, ktorý slúžil katolíkom i evanjelikom a v roku 1890 bola vyvítaná prvá artézska studňa, z ktorej sa čerpá voda dodnes.

Na začiatku 20. storočia mala osada približne 1000 obyvateľov, ktorí bývali v dvoch uliciach, bola tu škola, kostol, obecný dom, studňa. V roku 1901 sa obyvatelia rozhodli oddeliť od osady Svätý Michal a bola vytvorená samostatná obec Šandor. V tom čase veľký počet Maďarov a Slovákov, prevažne katolíckeho vyznania, odišiel z obce do blízkych dedín (Jermenovci, Skorenovci), pričom Slováci v nich podľahli maďarizácii.

Obec Šandor sa ubránila maďarizácii pravdepodobne vďaka tomu, že nemala dobré spojenie s okolím, vymykala sa úradnej kontrole, a tiež pôsobením slovenských evanjelických kňazov a učiteľov, ako boli: Juraj Jamnický, Karol Voda a Michal Obercian. V škole a v kostole sa vyučovalo a kázalo po slovensky. Po skončení 1. svetovej vojny sa veľa slovenských rodín z obce vysťahovalo do USA.

V roku 1921 bola škola poštátnená a prebehlo sčítanie ľudu. V obci žilo 987 obyvateľov, z čoho bolo 953 Slovákov, 25 Maďarov, 7 Nemcov a 1 Srb. O rok neskôr dostala obec nové meno: Slovenský Alexandrovac a v roku 1947 súčasný názov: Jánošík.

Roky po 2. svetovej vojne popisujú miestni ľudia ako veľmi ťažké, najmä pre nedostatok pôdy, ktorá ich ako jediná mohla uživiť, pretože bane na liadok už boli zatvorené. Mnohí Slováci sa v tom čase začali orientovať na pestovanie zeleniny a ovocia, čo sa naučili od Bulharov, ktorí sa v dedine pred vojnou tiež usadili. Bola to pomerne dobre platená práca. Svoje produkty, najmä papriku, vozili na vozoch predávať do najbližších miest - Pančeva a Vršaca. Mnohých ľudí, ktorí sa zaoberali touto prácou, v dedine dodnes nazývajú *bugarmi*.

Zásadná zmena pre miestnych obyvateľov nastala v 50-tych rokoch, keď sa v chotári obce začala ťažiť ropa a pri tejto práci sa mnohí zamestnali. S tým bola spojená aj modernizácia dediny. V roku 1957 bola obec elektrifikovaná a v roku 1958 bola vybudovaná železničná trať Seluš – Jánošík, ktorá uľahčila ľuďom kontakt so širším okolím. V roku 1962 v Jánošíku tiež absolvovala prvá generácia žiakov miestnu osemročnú školu. Dovtedy museli vyššie ročníky cestovať do škôl v Kovačici, Alibunare, Petrovci, Padine. V roku 1966 bola dedina spojená s okolím aj asfaltovanou cestou a v roku 1976 bola vybudovaná vodovodná sieť.

V 80-tych rokoch bol postavený kultúrny dom, budova pošty, zdravotnícke stredisko a dedina bola plynofikovaná. V roku 2000 mal Jánošík 1200 obyvateľov, prevažne Slovákov. Na základnej škole učilo 15 učiteľov 120 žiakov aj slovenčinu, na stredných školách študovalo 60 a na vysokých školách 10 študentov. V súčasnosti sú najmä muži zamestnaní v závodoch Naftagas a PIK Tamiš, ostatní sa zaoberajú poľnohospodárstvom, najmä zeleninárstvom a ovocinárstvom.

Z uvedeného stručného náčrtu histórie obce Jánošík je zrejmé, že nejde o typickú roľnícku lokalitu. Slováci sa tu museli prispôbiť nielen miestnym geografickým podmienkam, ale najmä pracovným možnostiam. Pracovali ako baníci pri dolovaní liadku, ako stavitelia vodných kanálov, ako robotníci pri ťažbe ropy i ako špecializovaní roľníci. Od svojho príchodu do Banátu boli v neustálom kontakte s rôznymi etnickými spoločenstvami, najmä s Maďarmi, Rumunmi a Srbmi, s ktorými museli kooperovať a naučiť sa tolerovať aj odlišné vierovyznanie – pravoslávie. Aj samotná obec bola vždy viacetnická a žili v nej ľudia viacerých vierovyznaní. Spočiatku najmä katolíci a evanjelici, postupne prevážili evanjelici a v súčasnosti je v obci aj silná náboženská sekta, tzv. nazariti.

Dalo by sa predpokladať, že všetky tieto faktory mohli silne deštruktívne pôsobiť na kultúrne tradície tejto slovenskej obce. Ako však doložil etnografický výskum v roku 2001, v lokalite sa zachovali mnohé tradičné prvky z pôvodného slovenského prostredia až do súčasnosti. Ako príklad môže slúžiť súčasná podoba svadobného obradu.

Svadby v obci Jánošík sa poriadajú v sobotu. Na svadbu chodia pozývať dvaja družbovia za ženícha - *mladého* a dvaja družbovia za nevestu - *mladú*. Chodia po domoch v nedelu pred svadbou po 14. hodine. Ich symbolmi sú asi metrové paličky ozdobené obkrúteným farebným papierom a ozdobené – *podperené* fľaše s vínom a s páleným, z ktorých ponúkajú ľudí, pozývaných na svadbu.

V piatok pred svadbou z každej pozvanej domácnosti donesú do svadobného domu očistenú sliepku. Svadobné rodiny zabíjajú ošípané a nakupujú alkoholické nápoje. Už večer sa navarí *drobková* polievka z hydiny, zemiaková kaša *krumple pyré*, pečená klobása a pečené bravčové *svinské* mäso pre tých, čo pomáhali v dome variť a piecť. Väčšinou sú to ženy z rodiny.

Svadobní hostia sa schádzajú v dome nevesty alebo ženícha v sobotu na obed. Hostiny sa robia v šiatroch postavených na dvoroch domov a 200 ľudí z každej svadobnej rodiny

nie je nič výnimočné. Svadobný obed je v oboch domoch rovnaký a v súčasnosti má toto zloženie: 1. slepačia polievka, v ktorej sa varí *plnenina* z vajec a krupice, 2. paradajková omáčka – *mačanka* s vareným slepačím mäsom a ryžou, 3. pečené kurčatá s praženými zemiakmi – *krumplami* a varenými sušenými slivkami, 4. rezne – *šnicle* s chlebom a kapustovým šalátom, 5. torty a zákusky. Pred jedlom sa pripíja pálenkou, pije sa víno a priebežne radšej pivo.

Pri servírovaní týchto tradičných jedál a nápojov je zvykom, že družba alebo družička prednáša adekvátny text.

Pri servírovaní polievky napríklad hovorí:

*Ja viem dobre, čo vy tu čakáte,
veď vy všetci prázne hurky máte.
Chceli by ste meso jesti, také kusy, ako pesti.
No len troška počkajte, polievku si zachlípkajte.
Veď je dobrá rezancová, korením je posypaná.
Kuchárke ju uvarili, že by ste ju využili.
Svadobní hostia, primte spoločne.*

Alebo:

*Ženy, ženy, ženičky, panove a paničky.
Dobrý pozor dávajte, na misku sa dívajte.
Tu sa nesie polievočka, varil sa v nej kohút a sliepočka,
chutné dlhé rezance, drobký z husi, metance.
Pozor dajte na kostičky, na rebierka, na nožičky,
by vám v hrdle nezastali a paru vám nezapchali.
Budete ju potrebovať, pri tanci si vyfukovať.
Meso oberte si nožom, kosti nechajte pre mužov.*

Keď sa servíruje varené mäso, recituje:

*Táto sliepočka masná, bola veľmej samopašná,
keď letela dolu z pantov, hnet letela veľkou šantou.
Bola veľmi priezračivá, ale bola prívetivá,
každý deň nám vajce zniesla a od domu nikde nešla.
Chudákovi Megovi ozobala bok cukrový
a chudinke Tomečkovej vyzobala mrkvu, zeler.
To čo lepšie pozobala a čo horšie zahrabala.
Svoj život si oželela, sama do hrnca zletela.
Kucharke ju uvarili, žeby ste ju využili.*

Keď sa servíruje pečené mäso, prednáša:

*Do kuchyne ma volali a takto mi povedali,
drž sa šora milý synku, zanes na stol prasačinku.
Ta ju zanes pre ženícha, nak sa z tej vone nadýcha.*

*Ale že je mladý zať, nesmie si z nej prvý vziať,
na rade je nevestička, za ňou svadobná mamička.
A tak ide rad radom, všetkým čo sú za stolom.*

Keď sa podávajú na stôl torty a zákusky, družička hovorí:

*Čo ja nesiem, to sú sú veci, čo sa piekli vo sto peci.
Ženičke ich prichystali, edna druhej dovraľali.
Edna vraví, že sa sladké sladuštičké,
druhá vraví, že sa meké mekuštičké,
tretia vraví, že sa suché ako troska,
že mali byť v peci ešte troška.
Kým sa one dojednali, boli by ich popapkali.
Ale ja som dlho nemeškala, dobehla som pokým boli, naplniť vám všetky stoly.*

Keď sa začne nosiť na stôl víno, družba prednáša:

*Učinil Pán víno z vody, na tie galilejské hody.
V galilejskej káne, v tom kamennom džbáne,
ja ho nesiem v sklenici, z Tomečkovej pivnici.
Voňu má ja rozmarínček a chuť ako medovníček.
Preto vzácne ženičky, pite z tejto skleničky, žeby vám nevyschli jazýčky.*

Po obede ide družica s družbami nevesty do domu ženícha s *pierom*. Pri tom prednáša nasledujúci text:

*Vy páni, povstali, my sme k vám poslaní.
Kázala nám naša mladá nevesta pozdraviť,
že sa vám nemala čím privďačiť,
len týmto malým zeleným vienočkom, hodvábnym pierečkom.
Vy pán mladý zať, na žart si neberte,
čizmičky schystajte, čižmičky lagove a ponožky biele.
My sme si už našu mladú nevestu pripravili,
čepiec má vyšitý, fateľ až po pety.
Ak mi toto neveríte, pošlite vášho družbu a sa presvedčíte.*

*O moj milý pán starejší,
kázali vás naši milí svadobní hosti pozdraviť,
žeby ste si na stoly pozor dali,
žeby vám gambače zo stolu nepokapali
a svadobníci smední nepoostávali,
kuchárke metly nepolámali
a do hrncov mesto mesa nepohádzali
a svadobníci lační nepoostávali.*

*Nemyslite si, že ja tento vinš ďalej vinšovať neviem,
viem, ale ma nohe bolia a nemožem tu státi.*

*A vy páni muzikanti, vypravte nás medzi svati,
vezmeme si inú cestu, k nášmu svadobnému mestu.*

Za prinesené pierko ženích družici zaplatí peniazmi. Potom idú všetci s muzikou na obecný úrad, kde na nich už čaká nevesta so svojou rodinou. Po úradnom obrade idú do kostola. Ženích si sadne medzi mladých mužov, nevesta medzi dievčatá. Družba ženícha najskôr privedie k oltáru ženícha a potom nevestu. Po cirkevnom obrade ide ženích a nevesta do svojich domov.

Pre mladú pride *starejší* ženícha so sprievodom a prinášajú dary *pre mladú*. Väčšinou je to *oblek* – štylizovaný kroj, ktorý jej dala ušiť svokra. Ten nosia mladé ženy najmä na slávnostné príležitosti. Pre rodičov a súrodencov nevesty sa nosia košele, blúzky, šatky a pod.

Ku neveste sa pridajú družice, *svatvice* staršie ženy z príbuzenstva, *starejší* väčšinou jej krstný otec, mladí ľudia a všetci idú do domu ženícha. Pred vchodom do domu leží pohodená metla, ktorú nevesta zodvihne a postaví ju do kúta izby. Kuchárky všetkých prichádzajúcich vítajú a ponúkajú lyžičkou medu a pritom kričia:

Edu medu, mladú vedú!

Starejší nevesty má v ruke malý zelený *stromček* (smriečok) ozdobený ako na Vianoce cukríkmi, čokoládou, stužkami a recituje:

*Každý hľadá a pečuje, o to, čo sa mu libuje.
Jedni zlato, jedni striebro,
jedni vdovu, iní pannu ošarpanú,
iní bohatú a peknú, čo sa jej všetci zľaknú.
My akú sme hľadali, práve takú sme dostali,
viem, že ju každý pochváli.
Vidíte si ju, tu ju máte, ak ju chcete,
tak ju dajte trebárs na pec lebo pod pec,
nak ju vidí každý chlapec.*

Svatvice prinášajú *dary* pre rodičov a súrodencov mladého zaťa. Väčšinou sú to ručníky na hlavu, blúzky alebo košele, pre deti cukríky a čokolády.

Potom nasleduje večera. Za hlavným stolom sedia mladomanželia so svojimi *starejšími*. V súčasnosti sa na večeru zvykne podávať: *sárma* – mletým mäsom plnený kapustný list, ktorý sa dusí v paradajkovej omáčke, *čufty* – fašírka z pomletého bravčového a slepačieho mäsa, pečené alebo vyprážené mäso, ktoré sa nezjedlo na obed. K tomu sa podáva kapustový alebo hlávkový šalát, cvikla, kompót z varených sušených sliviek alebo jablák, chlieb alebo zemiaky. Nechýbajú samozrejme torty a zákusky, a tiež alkoholické nápoje.

Nasleduje tanec, ku ktorému hrá hudba zložená z elektrofonických nástrojov. Ešte do roku 1995 mali v dedine svoje dve hudby – *tamburášov*, ktorí hrali na husliach, base a cimbele. Niekedy sa na svadby pozývali aj muzikanti z neďalekej obce Jermenovci, obývanej prevažne Maďarmi, ktorí mali dychovú hudbu.

V prestávke tanca sa robí výstup kucháriek, ktoré vyberajú *na obarenú ruku*. Ruku si ovinú ručníkom – *klinovníkom* a do druhej ruky vyberajú od hostí peniaze za svoju prácu.

V posledných rokoch niektoré rodiny usporadúvajú túto večernú časť hostiny s tancom spoločne v miestnom kultúrnom dome, pričom sa však zachovávajú všetky prvky pôvodného rituálu.

Okolo polnoci, pred čepčením nevesty, tancuje okolo nevesty družba tanec, pri ktorom drží medzi prstami pravej ruky tri zapálené sviece. Pri tanci trikrát spieva pieseň:

*A vy milý hudci, zahrajte mi nôtu,
stratila som pártu, zelený veniec,
našiel mi ju družba, švárny mládenec.*

Po skončení tanca a piesni nevesta sviečky sfúkne a odhodí svadobnú kyticu smerom k slobodným dievčatám, ktoré ju chytajú, aby sa čoskoro vydali.

Nevesta potom odchádza so staršími vydatými ženami do inej miestnosti. *Svatvica* jej dá dolu *pártu* z bielych umelých kvetiniek z hlavy a zakladá jej čepiec – *polôčku*, na ktorý pripevní farebné stužky. Nevesta sa preoblieka z bielych šiat do *obleku*, ktorý dostala ako dar od svokry. Pri tomto rituáli ženy taktiež spievajú pieseň: *Stratila som pártu, zelený veniec....*

Začepčenú nevestu privedú medzi svadobčanov a nasleduje tanec *s mladou nevestou*, za ktorý jej svadobčania platia. Dnes väčšinou peniazmi, ale staršie ženy ešte darujú ručník alebo čepiec na hlavu a pod. Nevesta tancuje rad radom so všetkými svadobčanmi. Prvý s ňou tancuje družba, ktorý ju odviezol k oltáru a ten platiť nemusí. Predposledný je jej krstný otec - *kum*, ktorý dary vyberá a posledný *mladý zat'*, ktorí jej za tanec taktiež zaplatia. Po skončení tanca nevesta so ženíchom utekajú preč, pričom sa ľudia snažia buchnúť nevestu po čepci, aby mala syna - *za syna*. Svadba pokračuje bez nevesty a ženícha.

Nadránom sa svadobčania pochyťajú za ruky a chodia po dedine ako had a hrajú sa na *káčera*. Vedie ich prvý *káčer*, ktorý drží v ruke zlomený korbáč a spievajú:

*Ide káčer po doline a kačička za ním,
počkaj káčer dohoním ťa...*

Od tohto zvyku sa v súčasnosti postupne už upúšťa, hoci na niektorých svadbách v roku 2000 sa ešte realizoval.

V nedeľu na obed príde bližšia rodina nevesty (rodičia, súrodenci, krstní rodičia) *k obedu k mladému zat'ovi*, kedy sa väčšinou dojedia zvyšky zo svadobnej hostiny. O týždeň v nedeľu pripravia obed pre blízku rodinu ženícha, v rodičovskom dome nevesty.

Približne takto vyzerá súčasný svadobný obrad v slovenskej dedine Jánošík v Juhoslávii. Je zrejmé, že ide o klasický príklad patrilokálnej svadby, s jasne vymedzenými rolami a normami oboch svadobných strán a svadobných funkcionárov, pričom si zachovala mnohé z rituálov a zvykov, ktoré charakterizujú aj tradičné svadby na Slovensku (JAKUBÍKOVÁ 2000: 219-230).

Rekonštrukciou svadby sa však aj tu dajú identifikovať určité zmeny a modifikácie. Zanikol napríklad zvyk nosenia zástavy (tyč s pestrými ženskými ručníkmi) v svadobnom sprievode. Zmenou životného štýlu, keď veľa ľudí začalo pracovať aj mimo dediny, zmenil sa aj svadobný deň. Dnes sa svadby konajú výlučne v sobotu, ale tradičnými svadobnými termínmi boli utorok a štvrtok. Mení sa aj svadobný odev nevesty, ženícha a svadobčanov, ktorí sa snažia obliekať podľa súčasných módných trendov, ale ešte v 70-tych rokoch 20. storočia chodili aj oni v tradičnom odevu. Väčšiu stabilitu v tradičnom odievaní (štylizovaný jednoduchý kroj s čepcom na hlave) si dodnes udržiavajú najmä staršie ženy, ktoré tiež väčšinou darujú aj tradičné svadobné dary (košeľa, blúzka, šatka, čepiec, *oblek* neveste od

svokry). Inovácie badať aj v svadobných jedlách. Popri tradičných chodoch (hydiová polievka, hydiové mäso, bravčové mäso, koláče, pálenka a víno) sú ich súčasťou aj jedlá prevzaté z balkánskej kuchyne (*sárma*, *čufy*, paradajková omáčka) alebo z mestského prostredia (torty, pivo). Zmenila sa aj hudba do tanca a repertoár tancov.

Ako nový prvok sa javí hádzanie svadobnej kytice nevestou smerom k slobodným dievčatám. Postupne sa ustupuje aj od tradičnej erotickej hry *káčer*, ktorá bola záverom svadobnej hostiny.

Napriek týmto zmenám a inováciám môžeme konštatovať, že súčasná svadba v slovenskej obci Jánošík v Juhoslávii si zachovala tradičnú podobu.

Pozoruhodné je najmä to, ako dobre sa zachovala textová zložka svadobného obradu (vinše a piesne), ktorá sa odovzdáva viac-menej len ústnou tradíciou. Možno je to tak preto, že obec s prevažne evanjelickým obyvateľstvom nemá rozvinutý zimný vianočný zvykoslovný cyklus tak, ako to býva v katolíckych dedinách, a preto ľudia kladli väčší dôraz najmä na zachovanie tradičného svadobného obradu, ktorým sa výrazne odlišovali od okolitých neslovenských dedín. Dá sa povedať, že svadobný obrad v Jánošíku je popri jazyku, nesporne jedným z najvýraznejších etnoidentifikačných znakov tunajších Slovákov.

Pramene a literatúra:

Etnografický výskum obce Jánošík v roku 2001.

JAKUBÍKOVÁ, K. (2000): Slovensko. Európske kontexty ľudovej kultúry. Rodinné obyčaje. Bratislava, s. 219-230.

LISTMAJER, M. (2000): Jánošík na konci 20. storočia. In: Vojvodinskí Slováci na sklonku milénia. (Ed.: V. Valentík). Báčsky Petrovec, s. 199-204.

Príspevok bol pripravený v projekte VEGA 2/7031/20.

Vydáva Ústav Slovenskej akadémie vied v Slovak Academic Press, spol. s r. o.

Ročník 50, 2002, číslo 1

Hlavná redaktorka:

PhDr. Gabriela Kiliánová, CSc.

Výkonné redaktorky:

PhDr. Hana Hlôšková, CSc., Tatiana Podolinská, PhD.,

Redakčná rada: Doc. PhDr. Ľubica Droppová, CSc., Univ. prof. Dr. Anna Divičanová, CSc. Drh.b., Mgr. Martin Kanovský, PhD., PhDr. Soňa Kovačevičová, DrSc., PhDr. Eva Krekovičová, DrSc., PhDr. Jan Krist, Doc. PhDr. Milan Leščák, CSc., PhDr. Martin Mešša, Doc. PhDr. Magdaléna Paríková, CSc., Prof. PhDr. Ján Podolák, DrSc., PhDr. Peter Salner, CSc., PhDr. Zdeněk Uherek, CSc., PhDr. Miroslav Válka, PhD.

Adresa redakcie: Klemensova 19, 813 64 Bratislava

Registr. č. 7091

Rozširuje, objednávky a predplatné (aj do zahraničia) prijíma:

Slovak Academic Press, spol. s r. o. P. O. Box 57, Nám. Slobody 6, 810 05 Bratislava

SLOVAK ETHNOLOGY

Quarterly Review of the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences

Vol. 50, 2002, Number 1

Editors: Gabriela Kiliánová, Hana Hlôšková, Tatiana Podolinská

Address of Editor: Klemensova 19, 813 64 Bratislava, Slovakia

Distributed by Slovak Academic Press, Ltd., P. O. Box 57, Nám. Slobody 6, 810 05 Bratislava, Slovakia
and SLOVART G. T. G. Ltd., Krupinská 4, P. O. Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia

L'ETHNOLOGIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'ethnologie de l'Académie slovaque des sciences

Année 50, 2002, No 1

Rédacteurs: Gabriela Kiliánová, Hana Hlôšková, Tatiana Podolinská

Adresse de la rédaction: Klemensova 19, 813 64 Bratislava, Slovaquie

SLOWAKISCHE ETHNOLOGIE

Zeitschrift des Ethnologischen Institutes der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Jahrgang 50, 2002, Nr. 1

Redakteure: Gabriela Kiliánová, Hana Hlôšková, Tatiana Podolinská

Redaktion: Klemensova 19, 813 64 Bratislava, Slowakei

SLOVENSKÝ NÁRODOPIIS

ISSN 1335-1303

MIČ 49 616

SAP
SLOVENSKÝ
NÁRODOPIIS
